БЛИЗЬКИЙ СХІД 20.03.2025 | Курош Зіабарі

Державні тролі

Іранський уряд не просто практикує цензуру, а й фінансує мову ворожнечі

Ще задовго до того, як Ілон Маск купив Twitter за приголомшливу суму в $44 млрд тільки для того, щоб перейменувати його на X, мова ворожнечі кидала зловісну тінь на перськомовні соціальні мережі. Коли кумир футуристів звільнив половину модераторів, 80 відсотківінженерів відділу безпеки та майже всю команду «етичного ШІ», відкрилися шлюзи для образливих висловлювань перськомовних користувачів.

Для іранських журналістів і науковців, яким часто доводиться мандрувати в незвідані краї, щоб тримати онлайн-портфоліо на гідному рівні, ставки були ще вищі. Час від часу вони свідомо або несвідомо змінювали риторику, коли ставали мішенню для організаторів нападок. Деякі професори університетів і митці видалялися з соціальних мереж, щоб захистити свій спокій. В інших випадках журналісти змінювали стиль репортажів, знижували стандарти або переглядали редакційні вказівки, щоб відповідати вимогам груп тиску.

Мова ворожнечі, приниження й погрози в інтернеті

Звичайно, мова ворожнечі, схвалення насильства та сексуальні домагання дуже поширені на всіх платформах, не тільки в X. Але, наприклад, TikTok в Ірані заборонений, а Facebook не дуже популярний серед інтернет-гурманів, тож X є одним з головних каналів цифрового зв'язку.

Дослідження поширеності дезінформації під час виборчих кампаній, яке провели ЮНЕСКО та Ipsos в 16 країнах у вересні 2023 року, виявило, що 67 відсотків всіх користувачів і 74 відсотки тих, чий вік менше 36 років, стикалися з нападками в інтернеті. Основними мішенями цих хвиль були люди з ЛГБТ+ спільноти, а також етнічні меншини. З 16 країн тільки в верхньому кластері, з найвищим

індексом людського розвитку (ІЛР), соцмережі посідають друге місце після телебачення, а от в групі країн з найнижчим ІЛР вони випереджають інші медіа з великим відривом.

Конкретно це дослідження не містило кількісного аналізу закономірностей в Ірані, але загальна картина підходів до споживання новин, виробництва контенту та цифрової комунікації очевидна й без статистики. В перських соцмережах можна бачити відхід від загальноприйнятих норм користування онлайн-платформами, де члени реальних спільнот взаємодіють віртуально.

Якщо мішенню для мови ворожнечі стає чоловік, ненормативна лексика спрямовується на трьох головних жінок в його родині: дружину, матір і сестру

Принаймні емпірично можна стверджувати, що цивілізовані, без непристойностей і *ad hominem*, діалоги вже стали рідкістю в застосунках і на форумах, де багато іранців. Стрічки переважної більшості користувачів з великою кількістю підписників, таких як журналісти, телезірки, науковці, активісти, сповнені образ і погроз.

Часто самі знаменитості навмисно провокують агресивні розмови та ірраціональну полеміку. Гарний приклад – самоакредитовані журналісти, які постять в мережі X зображення непопулярних політичних діячів з короткими підписами на зразок такого: «Коментарі відкриті. Скажіть йому/їй те, на що він/вона заслуговує».

Кіберагресія вже не являє собою конфлікт ідей в умовах анонімності й відсутності цензури. Обмін думками, який нібито починається як елегантне з'ясування розбіжностей, часто закінчується тим, що іранські користувачі бажають одне одному зла, ображають родичок одне одного, а якщо й не обмінюються смертельними погрозами, то блокують співрозмовників і заявляють про це.

Порівняно з мовою ворожнечі в інших географічних і мовних середовищах агресивна риторика в іранському інфопросторі зробила різкий поворот: зникає базова толерантність, з якою користувачі заборонених сервісів, таких як деякі месенджери, ставились одне до одного в політичних і релігійних дискусіях. Користувачі, здебільшого з підозрілими або вигаданими іменами, продукують цілі речення, пересипані образливими словами, частини яких раніше не було в перській мові, відомій своїм поетичним шармом. Майже всі такі повідомлення, якими вони відповідають тим, з ким не згодні, мають гендерну складову.

Якщо адресат – жінка, особливо журналістка з відкритим профілем, що робить її вразливою до прямої критики, то вона мусить бути готова до лавини погроз зґвалтуванням, кетколінгу й інших безпардонних висловлювань. Якщо мішенню стає чоловік, ненормативна лексика спрямовується на трьох головних жінок в його родині: дружину, матір і сестру.

Державна мова ворожнечі

Загалом нападки в інтернеті навряд чи пов'язані з конкретними спільнотами. Навіть бездоганні демократії ламають голову над тим, як навчити своїх громадян використовувати сучасні технології для загального блага й залишати такий слід, яким потім можна буде пишатися. Але в автократіях, як-от Іран, де державна ідеологія підживлює радикалізм, кризу цифрового життя поглиблює активна участь уряду, який заохочує і фінансує цілі колективи хейтерів.

Ісламська Республіка створила тіньову мережу «медіаактивістів», які отримали необмежені ресурси для просування насильства через кампанії проти окремих осіб, груп або ідей. Ці таємні товариства мобілізують щоразу, коли політична еліта не хоче прямо асоціюватися з придушенням, замовчуванням і безкарністю.

В грудні 2021 року верховний лідер Ірану аятола Алі Хаменеї розширив поняття, про якеговорив ще в 2016-му: «джихад-роз'яснення». Він велів своїм прихильникам використовувати таку розкіш, як онлайн-платформи, для поширення ідей революції та розповідей про досягнення Ісламської Республіки. Також натякнув, що складовою такого джихаду (ісламський термін, що означає старання або зусилля) має бути протидія ворожим наклепам на режим.

Наче батальйон, що отримав наказ іти на фронт, «культурні центри», які після його заяв росли як гриби після дощу, помчали в Twitter та Instagram виконувати місію. Парадоксально, але за допомогою грубих методів спілкування вони намагалися «пояснювати» опонентам, що теократія зі штаб-квартирою в Тегерані, серед іншого, демократична, толерантна і дбає про благо свого народу. На тих, хто відмовлявся погодитись, належало тиснути ще дужче, адже їм були потрібні додаткові роз'яснення.

І без того значна поляризованість

Попри брак офіційних даних, британський урядпідрахував, що кіберармія іранського уряду налічує близько 45 тис. оперативників.

іранської онлайн-екосистеми посилюється також завдяки дисидентським групам, що кидають виклик Ісламській Республіці

В 2019 році Twitterвидалив щонайменше 4800 пов'язаних з іранським урядом акаунтів, які брали участь в поширенні дезінформації та переслідуванні дисидентів.

А втім, кіберармія Ісламської Республіки й досі не має монополії на погрози в інтернеті. Діячі з діаспори, які стають на котрийсь із боків вигнаної опозиції, а саме промонархічний або республіканський, вже давно використовують мову ворожнечі та мізогінію, щоб змушувати своїх критиків мовчати. Що може бути іронічніше, ніж ситуація, коли онлайн-аб'юзери нарощують авторитет, презентуючи себе як громадян світу, які широко мислять і поважають свободу, зокрема, права жінок?

І без того значна поляризованість іранської онлайн-екосистеми посилюється також завдяки дисидентським групам, що кидають виклик Ісламській Республіці. В 2021 роціFacebook закрив майже 300 акаунтів, пов'язаних з «Організацією моджахедів іранського народу» (ОМІН), яку Державний департамент США колись класифікував як іноземну терористичну організацію.

Щонайменше один раз уряд Албанії, який надає членам ОМІН притулок в окрузі Дуррес, проводиврейди в таборах ОМІН після того, як було виявлено, що її члени залучені в небезпечну інтернет-діяльність. Члени ОМІН, які й досі присутні в інтернеті, мають авторські підписи в провідних газетах і отримують запрошення на фешенебельні заходи за участю європейських і американських політиків.

Де шукати ліки від нетерпимості, яка заражає перськомовний цифровий публічний простір – непросте питання. Ця криза виникла і триває через сукупність антропологічних, соціальних і політичних чинників, не останньою чергою з вини уряду, який культивує ворожнечу. На жаль, навіть його опоненти у вигнанні засвоїли цю нездорову культуру.

Переклад з англійської Дар'ї Прусенко

Курош Зіабарі

Курош Зіабарі (Kourosh Ziabari) – журналіст і дослідник медіа. Дописувач New Lines Magazine. Здобув ступінь магістра політичної журналістики в Вищій школі журналістики Колумбійського університету. В 2022 році отримав нагороду за професійну майстерність від Асоціації кореспондентів іноземної преси. Також випускник семінару для провідних журналістів Центру «Схід – Захід» та Інституту світової преси при Університеті Святого Томаса (2022 рік). Тричі фіналіст премії Курта Шорка в галузі міжнародної журналістики: в 2020, 2021 і 2022 роках.